

Kun András István\*

## Bevezető a „Európai Unió – Tudásalapú társadalom – Foglalkoztatás – Oktatás” című konferencia absztraktjaihoz

2006. október 20-án a Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Kara megrendezte hagyományos konferenciáját az **Európai Unió – Tudásalapú társadalom – Foglalkoztatás – Oktatás** címmel, melyről a *Competitio* 2007. júniusi számában rövid ismertetőt is közölt. Ekkor azonban, terjedelmi korlátok miatt csak a plenáris előadások bemutatására kerülhetett sor. Ezek mellett azonban a konferencia három tematikus szekciójában PhD-hallgatók igen érdekes előadásait is meghallgathatták az érdeklődők. Az előadók zömében a Kar Doktori Iskolájából kerültek ki, de érkeztek doktoranduszok az ország más egyetemeiről is. A három hagyományos szekció mellett a rendezvény keretein belül lehetőség nyílt poszterek bemutatására is a Kar aulájában. Itt a PhD-hallgatók mellett egyetemi hallgatók is lehetőséget kaptak a megjelenésre.

A szekciók a konferencia témáján belül három részterületre koncentráltak, és az elnöki feladatokat azok neves kutatói látták el. A **Nemzetközi gazdaságtan** szekció (elnök: Prof. Dr. Csaba László) volt a legnépesebb, egyben az itt megvitatott témák köre volt a legszélesebb is. A második szekció a **Bologna – Pisa: Most születik a jövő értelmisége?** (elnök: Prof. Dr. Hámori Balázs) címet viselte, és fókuszában az oktatás és a tudástársadalom különböző rendszereinek kapcsolatai álltak. **Az elektronikus gazdaság fejlődése, mint versenyképességi tényező hazánkban és a nagyvilágban** elnevezésű szekció (elnök: Dr. Bögel György) előadói az IT-szektor hálózatos iparágainak kérdéseibe, a számvitel és az értékteremtés ide kapcsolódó területeibe nyújtottak a hallgatóság számára betekintést. Mindhárom szekciónál lehetőség volt az előadások után vitára is, melyet a résztvevők igyekeztek ki is használni.

A poszterszekció témáját nem szűkítették le a szervezők, így itt a résztvevők számos témáról készítettek látványos bemutatót a vasúti monopólium kérdéseitől kezdve az e-közigazgatás és a jóléti állam kérdésein keresztül az európai egységelképzelésekig.

A fenti szekciók munkájába engednek betekintést a következőkben közölt absztraktok.

\* Kun András István a Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Karának tudományos segédmunkatársa. E-mail: andras.kun@econ.unideb.hu.

## Nemzetközi gazdaságtan szekció

### Czeglédi Pál: Szabályozási koherencia és piaci intézmények

A tanulmány a szűken vett szabályozási környezet és a tágabb intézményi-gazdaságpolitikai környezet közötti összefüggést vizsgálja országkeresztmetszeti megközelítésben. A kérdés az, hogy a szabályozás különböző területei miért mutatnak országonként eltérő együttmozgást.

A tanulmány állítása szerint a szabályozási területek együttmozgása nem véletlenszerű, és bizonyos mértékig magyarázható Ludwig von Mises intervencionizmusra vonatkozó elméletének továbbfejlesztésével. Utóbbit a következő hipotézis foglalja össze: a szabályozók alapvetően kétféle ösztönzővel szembesülnek, és mindkettő a beavatkozás nem szándékolt hatásainak következménye. Egyrészt az egyes beavatkozások nem szándékolt következményeként létrejött érdekcsoportok mindig újabb szabályozási eszköz bevezetésére ösztönöznek (statikus ösztönzők). Létezik azonban egy másik típusú ösztönző is, amely a gazdasági növekedés növelésére és éppen ezért a szabályozás leépítésére ösztönöz (dinamikus ösztönzők). Feltéve, hogy a piaci intézmények tökéletesedésével ceteris paribus mindkét ösztönző erősödik, a jobb minőségű intézményrendszerrel rendelkező országokban a szabályozók kisebb általános szabályozási szinttel próbálnak egyensúlyt teremteni több érdekcsoport között.

A tanulmány ezt a hipotézist vizsgálja kvantitatív eszközökkel. Bevezeti a szabályozási koherencia fogalmát, amelyet a szabályozási területek együttmozgásával azonosít. A szabályozási koherencia és az intézményrendszer közötti kapcsolatot a fejlett és közepesen fejlett 58 ország körében vizsgálja egyrészt klaszterelemzéssel, másrészt a klaszterelmzés során kialakított változónak és az intézményrendszert leíró változók együttmozgásának elemzésén keresztül.

Kulcsszavak: osztrák közgazdaságtan, szabályozás, vállalkozás.

JEL kód: B53, M13, L51.

### Herczeg Bálint: Monetáris sokkok és az optimális valutaövezet kritériumai

Az optimális valutaövezettel foglalkozó irodalom által hagyományosan vizsgált változókat két csoportba lehet bontani: egyrésztől mekkora az esélye az aszimmetrikus sokkoknak, másrésztől milyen költségekkel tud a gazdaság önálló monetáris politika nélkül alkalmazkodni. Jelen előadásban amellet érvelünk, hogy ezek mellett az elsősorban reál sokkokra koncentrált kritériumok mellett, vizsgálni kellene azokat a monetáris sokkokat, amelyeket az országok különböző aszimmetrikus monetáris transzmissziós mechanizmusai okozhatnak.

Kulcsszavak: optimális valutaövezetek, monetáris sokkok, transzmissziós mechanizmusok

JEL kód: E 42, E 52, F 33

### Pálosi-Németh Balázs: A szabványosított tőkepiacok szerepe az átalakuló gazdaságú országok pénzügyi közvetítésben

Az előadás fő kérdése, hogy – az átalakuló országok pénzügyi közvetítésének részeként – mi az Európai Unióhoz frissen csatlakozott, volt tervgazdaságú nyolc ország tőkepiacának való szerepe.

Bemutatom, hogy – bár a gazdasági növekedés szempontjából kívánatos a vegyes pénzügyi közvetítés, így a bankrendszer mellett a tőzsde hatékony működése – a pénzügyi globalizáció (és egyéb tényezők) hatásai miatt a vizsgált országok tőzsdéinek fejlődése nem lehet párhuzamos az általános intézményrendszer mélyülésével. Ezt a gazdaság három fő szektora, a kormányzat, vállalatok és háztartások szemszögéből is megvilágítom, arra keresve a választ, hogy vajon az adott szektor valóban igényli-e a helyi tőzsde létét és szolgáltatásait (funkcióit).

Az elméleti megalapozást több oldalról is alátámasztó regressziós elemzéseket végzek.

A kapott eredmények megerősítik, hogy a vizsgált országokban egy szűk külön érdekeket képviselő csoport érdeke a tőzsde fennmaradása, mert az nem tölt be pénzügyi intézményi funkciókat.

Nyitott gazdaságban a külföld szerepét sem illik figyelmen kívül hagyni. Elemzésembe ezt is bevonva, szintén mind elméleti, mind empirikus alátámasztást adom annak, hogy a diverzifikációs hatások szempontjából is fokozatosan marginalizálódnak az új EU tag-államok tőzsdéi.

Kulcsszavak: feltörekvő tőkepiacok, határon átnyúló kibocsátások, kulturális dimenziók, diverzifikációs előnyök

JEL kód: F36, G14, G15

### Ricz Judit: Az első városok új politikai gazdaságtana

A városok politikai gazdaságtanáról szóló irodalom szinte kizárólag a fejlett országokat vizsgálja<sup>1</sup>, többnyire a földrajztudományok, szociológia területére korlátozódik<sup>2</sup>, ill. az ezzel kapcsolatos egyetemi kurzusokat többnyire építész és várostervezői képzések keretein belül találjuk. Ebben az írásban azonban a *fejlődő országok* nagyvárosait tekintjük, és közgazdászszemmel vizsgálódunk.

A magyar nyelvű irodalomban magyarázatra szorul az „*első városok*” („primate, first cities”) kifejezés éppúgy, mint az *új politikai gazdaságtan* irányzatának elhelyezése sem egyértelmű, így elsőként ezek tisztázására vállalkozunk.

Az alapkérdést Krugman – Livas (1995:150) azon megállapítására vezetjük vissza, hogy a harmadik világ első városainak dominanciája az *importhelyettesítő gazdaságpolitikáinak* export-orientációval való felváltása, a gyakran emlegetett liberalizáció következtében csökkeni fog. Célunk azonban nem ezen állítás megkérdőjelezése, hanem azt egy

<sup>1</sup> Üdítő kivételt jelentenek Todaro – Smith (2006) hetedik fejezete, mely az urbanizációt és vidék – város irányú vándorlást vizsgálja a fejlődő országokban az elméletek és a politikák oldaláról, valamint Paul Krugman egyes írásai.

<sup>2</sup> Friedmann, Taylor, Scott, Harvey, Castells, Sassen kimaradhatatlan szerzők ezen a területen, és bár ez a lista korántsem teljes, elégségesnek tűnik annak illusztrálásához, hogy nem a közgazdasági megközelítések dominálják a városokról szóló irodalmat.

tágabb megközelítésbe helyezve keressük, hogy mely egyéb tényezők járulnak még hozzá napjainkban a gazdasági tevékenységek első városban való koncentrációjához a fejlődő országokban. Azaz az első városok új politikai gazdaságtanának keretein belül vizsgáljuk, hogy az első városok dominanciájának jóslott csökkenése (a Krugman és Livas-Elizondo által jelzett hatás következtében) megvalósulhat-e, vagy vannak-e fontos ellenerők, melyek elhanyagolása a fejlődő országokban téves gazdaságpolitikai ajánlásokhoz vezethet.

Az első városok domináns szerepének okait Todaro – Smith (2006:325-328) alapján csoportosítjuk, de azt kiegészítjük a Majumdar et al. (2004) által bemutatott városi és vidéki területeken fellépő *aszimmetrikus informáltsággal*, ill. annak következményeivel. Ezáltal a vidékről városba irányuló vándorlás oka nemcsak gazdasági jellegű (a várható jövedelmek növekedése által ösztönzött), hanem azt *politikai torzítások* (az erőforrások újraelosztásának városokra való túlzott koncentrálása) is erősítik. Mint látni fogjuk a fejlődő országokban az első városokban való túlzott mértékű koncentrálódás magyarázata során nem hagyhatjuk figyelmen kívül politikák kialakításának vizsgálatát: az aszimmetrikus informáltságból származó *erkölcsi kockázat* (moral hazard) és a *kontraszelekció* (adverse selection) is megjelenik.

A fejlődő országokban gyakran emlegetett „*növekedés nélküli urbanizáció*” (urbanization without growth) Todaro – Smith, 2006:313-314; WDR, 2000, Majumdar et al. 2004:140 jelensége nem értelmezhető a politikai rendszer, ill. a gazdaságpolitikák hatásainak elemzése nélkül. Az első városok problematikája a fejlődő országokban megfelelő példának tűnik az új politikai gazdaságtan irányzatának, eszköztárának bemutatására, ugyanakkor felhívja a figyelmet egy további megközelítésre is: az ilyen mértékű koncentrációnak tovagyűrűző hatásai vannak a gazdasági növekedésre és az emberi fejlődésre is. Ezáltal kialakulhat egy önmagát erősítő körkörös folyamat, melynek irányát sok egymással összefüggő tényező határozza meg. Ezen stratégiai komplementaritások és többes egyensúlyi helyzetek vizsgálata határozza meg napjainkban az újjáalakuló fejlődés-gazdaságtani irányzatot, melyben a politikai vetület egy fontos részterületet alkot és kiegészíti a gazdasági és a társadalmi folyamatok elemzését.

### Sigér Fruzsina: Horvátország átalakulásának első szakasza

„A világnak ezen a felén nehéz megtalálni a helyes utat az észérvek és az érzelmek, a mítosz és a valóság között. Ez az akadály a Balkánon annak, hogy valóban európaiakká váljunk.”

Kiro Gligorov

Az 1980-as évek végén Horvátország közepes jövedelmű országból fejlett gazdasággá válhatott volna (Bicanic 2001). A horvát átalakulás azonban nem tekinthető egyértelműen sikeresnek.

Az 1960-as évektől kezdődően Jugoszláviában kialakultak a piacgazdaságnak bizonyos alapjai. A jugoszláv szocialista rendszer nélkülözte a központi tervezést és korlátozottan ugyan, de létrejött valamiféle piac. Horvátország átalakulása nem 1991-ben, függetlenné válásával kezdődött, hanem az 1988-tól Ante Markovic neve alatt jegyzett jugoszláv időkben, így Horvátország örökölte a jugoszláv átalakulási utat. A piacgazdaság kultúrája és intézményei, amelyekkel Horvátország is rendelkezett, általában kedvező kezdő feltételeknek tekintik, valójában azonban a magánszektor fontos piaci intézményei hiányoztak és nem-

hivatalos gazdasági tevékenység, puha költségvetési korlát, kikényszeríthetetlen szerződések jellemezték a „cimborák kapitalizmusának” (crony capitalism) horvát változatát is.

Mindemellett magának az önálló horvát nemzetgazdaságnak a létrejötté kifejezetten simán és minimális költséggel mehetett végbe a korábbi föderális berendezkedésnek köszönhetően. Nem úgy a területi egység. A háború 1990 nyarán kezdődött és 1991 tavaszára szélesedett ki, majd télen érte el tetőpontját. A következő év januárjában ENSZ-közvetítéssel tűzszünetet kötöttek a felek, és négy ENSZ által ellenőrzött zónát alakítottak ki. A horvát kormány ismét csak 1995-ben ellenőrizte az ország teljes területét.

Függetlenné válásakor Horvátország gazdasági recesszió közepén állt, a GDP 11%-ot esett vissza 1987 és 1990 között (WB 1997). A háborús konfliktus természetesen tovább rontott ezen a helyzeten, 1991-ben a GDP 20%-kal esett vissza, a fizetési mérleg hiánya a GDP 5%-ának megfelelő nagyságúvá nőtt és hiperinfláció alakult ki. Az 1993 októberében bevezetett stabilizációs program a régió egyik legsikeresebb ilyen jellegű programjának bizonyult. A leértékelést árfolyam és árstabilitás követte. A fejlődés csúcspontja 1997-ben volt, azonban az elodázott strukturális reformok 1998-ra nyilvánvalóvá váltak.

Jugoszlávia három nagy államalkotó népének fejlődését (szerb, horvát, szlovén) összehasonlítva azt látjuk, hogy Szlovénia fejlődése a demokrácia, a pluralizmus és a modernizáció, a nyugat-felé fordulás irányába vezetett. Szerbiában ezzel ellentétben a nacionalizmus került előtérbe az átalakulás teljes háttérbe szorításával. Horvátország fejlődése a kettő között helyezkedik el

### Trón Zsuzsanna: A többszintű kormányzás kifejlődése az EU regionális politikájában – esettanulmány a dán Nordjylland régióból

Napjainkban az újraelosztást intenzíven kiaknázó, kizárólag nemzeti fejlesztési politikák egyre kisebb jelentőséggel szerepelnek a fejlesztés-politikai stratégiák között, míg a regionális szintről kiinduló, a meglévő cégek versenyképességét célzó ösztönzők viszont virágzásnak indultak. A támogatások széles választékához a többszintű kormányzás komplex rendszerén keresztül az európai uniós strukturális alapok is hozzájárulnak. Sőt egyes szerzők szerint (Hooghe 1996) maga az uniós regionális politika segítette a többszintű kormányzás kifejlődését.

Első ránézésre a fenti változás legjobb példája Dánia esete lehet, mivel 1991 januárja óta a központi kormányzat a kiemelt övezeteknek szánt fejlesztések stratégiájáról teljesen lemondott, és helyette arra koncentrált, hogy támogassa a regionális és helyi ösztönzők rendszerének kiépülését, amellyel a helyi cégek versenyképességének növelését tudják elérni. Ebben az EU regionális támogatásait is felhasználják. Dániában az elmúlt évtizedben sok gazdaságfejlesztési kezdeményezés indult, és ezzel párhuzamosan egyre több fejlesztési intézmény aktivizálódott ezen a téren. A legészakibb dán régióban, Nordjyllandban több mint 40 intézmény létezik. Az intézményi struktúra sűrűsége Amin és Thrift (1994) szerint előfeltétele a regionális fejlődésnek és a gyors tanulásnak, de Dániában ezt gyengéséggé értelmezik. Állítólag gátolja a politikai koordinációt, és az intézmények közt versenyhez vezet, de összezavarja a magánszektor szereplőit is<sup>3</sup>. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az

<sup>3</sup> Erhvervsministeriet (1995): *Regionalpolitisk Redegørelse 1995. Erhvervsministeriet, København. Idézi Halkier – Damborg 2000:93.*

intézmények ne tudnának egy egységes megközelítést alkotni a regionális fejlesztés terén. Az egész az erők koordinálásától függ: mind a hierarchiában elfoglalt szereptől (mely intézménynek mely más intézmények tartoznak felelősséggel), mind a hálózatos kapcsolatoktól, ahol az egységbe való rendezettséget a kölcsönös forrásoktól való függőség biztosítja a formálisan egymástól független intézmények közt.

A tanulmány a dán regionális politika terén kialakult partnerséget és kapcsolati hálót elemzi az Nordjylland régió példáján. A cikk célja feltárni a szereplők közti kapcsolatokat, a formális és informális koordináció mintáit. Megvizsgálja, hogy a kapcsolatok alakulását mennyire kényszerítette ki az európai uniós rendszerekhez való alkalmazkodás nyomása.

### Hivatkozások

- Amin, Ash – Thrift, Nigel (1994): *Globalization, Institutions and Regional Development in Europe*. Oxford University Press, Oxford.
- Halkier, Henrik – Damborg, Charlotte (2000): *Development Bodies, Networking and Business Promotion: The Case of North Jutland, Denmark*. In: Danson, Mike – Halkier, Henrik – Cameron, Greta (szerk.) (2000): *Governance, Institutional Change and Regional Development*. Ashgate, Aldershot. 92-114.
- Hooghe, Liesbet (1996): *Cohesion Policy and European Integration: Building Multi-level Governance*. Oxford University Press, New York.

### Vass Kitti: A fenntarthatóan kiegyensúlyozott államháztartás

Tanulmányomban a fenntarthatóan kiegyensúlyozott államháztartás (fiscal sustainability) kérdéskörét állítom elemzésem középpontjába, valamint megvizsgálom a fenntartható gazdasági növekedés feltételrendszerét is.

Az első részben a fenntarthatóan kiegyensúlyozott államháztartás elméleti irodalmát mutatom be, mely során világossá válik, hogy szükséges a különbségtétel a kormányzat fizetőképességének és a fenntarthatóan kiegyensúlyozott államháztartás fogalma között. A fenntarthatóan kiegyensúlyozott államháztartás megvalósításához ugyanis nem követelmény a költségvetési egyenleg vagy a kormányzati adósságállomány nagyságának optimális volta, tehát a fizetőképesség követelménye egymagában alkalmatlan a fenntarthatóan kiegyensúlyozott államháztartás jellemzésére. A fenntarthatóan kiegyensúlyozott államháztartás azt feltételezi, hogy a kormányzat tudja folytatni a végtelenségig a költségvetési politikáját.

Az elméletet követően a gyakorlatot térképezem fel, melynek keretében fenntarthatósági tesztek és fenntarthatósági indikátorokat mutatok be. A fenntarthatósági tesztek azt vizsgálják, vajon a fizetőképesség kritériumai fennállnak-e a múltban történt költségvetési politika állapotára vonatkozó vizsgálat óta és ebből megpróbálnak következtetni a jövőre. Alapvető fontosságúnak tekinthető a nem növekvő kormányzati adósság kritériuma, melyet a fenntartható és a nem fenntartható fiskális politika megkülönböztetésére használnak. A fenntarthatósági indikátorok pedig azt próbálják számszerűsíteni, hogy az alkalmazott fiskális politika mennyire tér el a fiskális politika fenntartható állapotától.

Végül egy adott nemzetgazdaság gazdaságpolitikájának végső céljának, a fenntartható gazdasági fejlődésnek a kritériumát veszem górcső alá, kiemelve a technikai fejlődés megfelelő ütemének és a hozzá szükséges beruházások megfelelő nagyságának szükségességét. Az egyik beruházást korlátozó tényezőnek az állami hitelfelvétel tekinthető, így beszélhetünk

az államnak a beruházásokat „kiszorító hatásáról”. A fenntartható gazdasági növekedés biztosításához tehát fenntarthatóan kiegyensúlyozott államháztartás megvalósítása szükséges. Kompromisszumos célt az államháztartási deficit GDP-hez viszonyított arányának fenntartása jelenthet.

A fejlett ipari országokban az államadósság kezelésének az elemzései, annak eredményei a tényleges döntési gyakorlatot befolyásolják, részévé válnak a gazdaságpolitikai döntés-előkészítésnek.

Kulcsszavak: fenntarthatóan kiegyensúlyozott államháztartás, fenntartható gazdasági növekedés

JEL kód: O11

## „Bologna–Pisa: Most születik a jövő értelmisége?” szekció

### Csordás Izabella: Tömegesedő felsőoktatás – Áldás vagy átok?

Ma már több mint 400 ezer hallgató tanul a felsőoktatás kereti között. Az igazán nagy beáramlás, a hallgatói létszám megnégyszereződése az elmúlt tizenöt éven következett be.

Ez a hatalmas embertömeg egészen újfajta igényeket támaszt a társadalommal, az állammal, és természetesen az oktatási rendszerrel szemben is. Felmerülhet a kérdés: Vajon megéri-e nekünk a diplomások futószalagszerű tömegtermelése? A kérdést több oldalról vizsgálhatjuk, melyek közül én a következő aspektusokat emelném ki:

1. *Globalizáció:* Az oktatás globalizációja megállíthatatlan, szükséges, és kimaradásunk veszélyeket hordozna magában. A globalizálódó felsőoktatás vizsgálatának egyik „mutatószáma” a hallgatói mobilitás, melyet főként export-import arányával jellemezhetünk. A globalizáció negatív tényezője, hogy a diákok áramlása nem egyenletes eloszlású, vagyis néhány ország kiemelt desztinációnak számít. Magyarország erősen importtöbbletes a diákáramlás tekintetében. Hogy deficités pozíciókon javítsunk, célul kell kitűzni, hogy több külföldi hallgatót fogadjunk, mint ahány magyar hallgató kiutazik. Ehhez a magyar felsőoktatási intézményeknek nemcsak oktatóit kellene ösztönöznie, és az idegen nyelven folyó képzések számát növelnie, de marketingmunkát kell folytatniuk, népszerűsíteniük kell magukat. El kell fogadnunk, hogy a felsőoktatásban ugyanúgy versenyhelyzet alakult ki, mint más szférákban.

2. *Munkáltatók:* A munkaadók igényei az oktatási rendszer végtermékeivel, jövőendő munkavállalóikkal szemben:

- magas tudásszint
- életen át tartó tanulás
- gyakorlatorientált képzés
- megfelelő képességek

3. *Munkavállalók:* Az álláshoz-jutáshoz szükséges tényezőket a közgazdász-hallgatókkal készített felmérésem alapján mutatom be. A válaszadók között a legtöbben a jó kapcsolatokra hivatkoztak, mint elsődleges tényezőre, a második helyen a szerencse, a harmadikon pedig a nyelvtudás szerepelt.

4. *Állam:* Az állam próbálja enyhíteni a tömegoktatásból származó negatív hatásokat, mint amilyen a diplomás munkanélküliség, azonban célszerűbb lenne nem rövidtávon ható tűzoltással bajlódni, hanem hosszú távon is alkalmazható, megelőzésre koncentráló, és kevésbé költséges megoldásokat találni.

5. *Felsőoktatási intézmények:* Verseny zajlik a következőkben:
- hallgatók (bel- és külföldi) megnyerése
  - állami és vállalati kutatások, pályázatok elnyerése
  - oktatás minősége, tanárok szakképzettsége és mentalitása
  - infrastruktúra, felszereltség
  - környezet

Ezek együttesen alakítják az intézmény globális értelemben vett presztízsét.

6. *Társadalom:* A jövő felsőoktatásában működni kellene egy viszonylag egyszerű mechanizmusnak, az ÁCO-struktúrának. A háromszög bemutatja, hol helyezkednek el hallgatóink a környezetünkben, és abban milyen összefüggéseknek kell érvényesülniük.

### Habók Anita: A tanulási képességek egyes komponensei az élethosszig tartó tanulásban

A tudás, a tanulás szerepe az utóbbi időben a gazdasági, társadalmi változások nyomán átértékelődött, és ma már a gazdasági növekedés egyik legfontosabb tényezőjének tekinthető. Alkalmazható tudás megszerzésére, a változó társadalmi feltételekhez, munkaerő-piaci lehetőségekhez való gyors és hatékony alkalmazkodást segítő képességek elsajátítására. A bennünket érő információtömeget hatékonyan szelektálni, kritikusan értékelni kell ahhoz, hogy hétköznapi életünk, munkánk során hasznosítani tudjuk. Az ehhez szükséges képességek kifejlesztéséhez és optimalizálásához nagy segítséget nyújtanak a tanulásfejlesztő és gondolkodásfejlesztő programok, melyek már általános iskolában is sikerrel alkalmazhatók. Nem lehet minden olyan ismeretet megtanulni az iskolában, melyekre felnőttként lesz szükségünk – sok esetben nem is prognosztizálhatók előre az ismeretek –, ezért kell azokat a tanulási stratégiákat és technikákat megtanulni, melyek a későbbi tanúhoz nélkülözhetetlenek. A tanulóknak az interdiszciplináris gondolkodásmód kialakítását kell közvetíteni, hogy globális szemléletmódra tegyenek szert, meglássák a tananyagban rejlő összefüggéseket és ne tantárgyakban gondolkodjanak.

Az utóbbi időben felértékelődtek azok a képességek, melyek kapcsolatban állnak a tudás megújításával, ilyen képesség például a tanulás megtanulása, mely a kulcskompetenciák között is szerepel vagy az önszabályozó tanulás, melynek keretében a PISA 2000 vizsgálat a tanulás legfontosabb komponenseit összefoglalja. A PISA célja olyan alapkompenciák megállapítása, melyek személyes és gazdasági szempontból szükségesek a társadalmi életben való boldoguláshoz. Az eredmények jó támpontot adnak a résztvevő országok kormányainak, hogy pontos képet kapjanak a 15 éves tanulók ismereteiről és képességeiről az iskolakötelezettség vége felé közeledve és ez a korosztály az, akik foglalkozást, szakmát választva hamarosan kilépnek a munkaerőpiacra, ugyanakkor még minden országban megtalálhatók a kötelező oktatásban.

Az ismeretsajátítás mellett a PISA vizsgálat keretében a tanulók tanulási szokásait is megvizsgálták, mely komponensek az alapot szolgálják ahhoz, hogy öntudatos, lelkes tanulók kerüljenek ki az iskolapadokból, akik pozitív tanulási beállítódással és motivációval rendelkeznek és képessé válnak az élethosszig tartó tanulásra. A PISA szerint a sikeres tanulóknak a tudásszerzési folyamatban hatékonyan alkalmazható, módosítható stratégiákkal kell rendelkezni, a megszerzett tudás feldolgozására képesnek kell lenni, a saját tanulási tevékenység monitorozását meg kell valósítani, továbbá olyan motivációs folyamatok megjelenése szükséges, melyek az önhatékonyra, önértékelésre, énképre pozitív hatást gyakorolnak. Az előadás azokat a PISA 2000 tanulási kérdőívében meghatározott komponenseket mutatja be, melyek tanulmányozása az élethosszig tartó tanulás szempontjából nélkülözhetetlen, kiemeli azokat a tényezőket, melyek hozzájárulnak a tanulók felnőtt életre való felkészítéséhez.

Kulcsszavak: tanulási képességek, élethosszig tartó tanulás,  
JEL klasszifikációs kód: I20, I28, I21

### Jobbágy János: A társadalmi tőke és egészségügyi vonatkozásai

A 70-es és 80-as években jelentkező tendenciák és folyamatok (pl. információs technológiai forradalom, olajválságok, ...) eredményeképpen gyökeresen átalakult a gazdaság. Ennek egyik legfőbb jellemzője, hogy míg korábban költséghatékonysági szempontok, addig napjainkra már a tudáshatékonyság alakítja. Mindezek eredményeképpen az emberi tényező szerepe felértékelődik. Ez számos olyan új gondolat megjelenéséhez vezetett (pl. Emberi Fejlődés irányzat), melyek hangsúlyozzák, hogy a fejlődés előrehaladtával megnő a növekedést befolyásoló minőségi tényezők (pl. intézmények, emberi tőke) szerepe a mennyiségi tényezőkhez (pl. GDP, földrajzi tényezők) képest.

Az egészségügy, mely egy speciális szelete a gazdaságnak, számos piaci sajátosság, magas hozzáadott érték és sok egymásnak feszülő érdek jellemző. Mindezek következtében válnak az egészségügyi privatizációs elképzelések, melyek célja a nem-kormányzati szereplők bevonása, kudarcokkal telivé. Hiszen általánosságban elmondható, hogy nagyon nehéz egy egészségügyi tevékenység, szolgáltatás szerződésbeli teljes körűségének a biztosítása. Erre megoldást sokan a társadalmi tőkében látnak.

A társadalmi tőke legteljesebb definícióját Hobbs[2000] adja: „azon normák, szabályok, kötelezettségek, kölcsönösségek és bizalom készlete, amelyek társadalmi viszonyokba/struktúrába és a társadalom intézményrendszerébe ágyazódva lehetővé teszik a társadalom tagjai számára egyéni és közösségi céljaik elérését”. A társadalmi tőke tehát képes olajozottabbá tenni a kapcsolatokat.

A társadalmi tőke lényegének, eredetének és kialakulásának megértése azért nagyon fontos, mert ezáltal világossá válik számunkra, hogy miért is kell egy probléma érintettjeit bevonni a megoldási folyamatokba. Az érintettek számára fórumok és egyéb lehetőségek biztosításával, szakmai konzultációk során olyan társadalmi tőke generálható, mely képes a rendszer működését olajozottabbá és így hatékonyabbá tenni, ami ezáltal az „összjó” növekedését eredményezi.

Kulcsszavak: társadalmi tőke, egészségügyi rendszer, fejlődés

### Kotsis Ágnes: A diplomával rendelkezők munkaerőpiaci pozíciójának vizsgálata az OECD országok adatainak elemzésén keresztül

Ezen előadás arra keresi a választ, vajon mennyire véd a diploma a munkanélküliségtől? A kérdés megválaszolását segítő elemzés egy korábbi, az iskolázottság és a foglalkoztatás összefüggéseit vizsgáló tanulmány analógiájára készült, és azt vizsgálja, hogy a diplomások népességen belüli aránya mutat-e összefüggést a felsőfokú végzettségűek munkaerőpiaci helyzetével, azaz hogyan viszonyul a relatív munkanélküliségi rátához. Ez utóbbi mutató a felsőfokú végzettségűek és a 16-64 éves népesség munkanélküliségi rátájának hányadosa.

A vizsgálat alapjául szolgáló adatokat az OECD országok 2004-es munkanélküliségi mutatóiból, és népesség adataiból számítottam.

A téma aktualitását a tömegesedő felsőoktatással, és a diplomások munkaerőpiaci pozíciójának változásával kapcsolatos viták adják. Hazánkban a rendszerváltást követően megfigyelhető ugrásszerű felsőoktatási hallgatólétszám növekedés kapcsán vetődött fel a túlképzés kérdése. Számos kutatás keresi arra a választ, hogy vajon van-e túlképzés Ma-

gyarországon, és ha igen, akkor milyen hatása van ennek a diploma értékére, a diplomával rendelkezők munkaerőpiaci elhelyezkedési esélyeire?

Ezen elemzés a túlképzést nem kívánja részletesen vizsgálni, csupán az OECD országok adatai alapján megfigyelhető tendenciák segítségével próbál választ adni a diploma értékével kapcsolatos kérdésekre.

Mivel azonban a vizsgált 25 ország elég különböző gazdasági, és történelmi háttérrel rendelkezik, ezért árnyaltabb képet kapunk, ha az egyes ország-csoportokat külön is megvizsgáljuk. Itt elsősorban a poszt-szocialista országok, az európai felzárkózó országok, és az Európai Unió korábbi 12 tagországának sajátosságait mutatja be az előadás.

Amellett, hogy az előadás felvázolja a nemzetközi adatok alapján megfigyelhető trendeket, megpróbál további kutatási lehetőségeket is megfogalmazni.

Kulcsszavak: felsőoktatás, diplomás munkanélküliség

JEL-kód: I21, J21

### Kun András István: Adalékok az oktatási jelzés szerepének vizsgálatához a vállalatok toborzási-kiválasztási folyamataiban

A jelen absztrakthoz kapcsolódó előadás egy kérdőíves vizsgálat eredményeire támaszkodva azt a kérdést kívánja vizsgálni, milyen szerepet játszik a munkavállalók végzettsége a vállalatok toborzási-kiválasztási folyamataiban. Ez a vizsgálat szervesen kapcsolódik egy a szűrő elméletek tesztelését célzó hosszabb vizsgálatához. A szűrő elméletek (az angol nyelvű irodalomban összefoglaló néven 'sorting hypotheses') szerint az oktatás során nem történik termelékenységnövelés, pusztán a meglévő termelékenység „mérést meg”, és e mérés eredménye az oktatási jelzés (például a végzettség). Ennek alapján a munkaadók eldöntik, kitől várhatnak magasabb munkateljesítményt, azaz kinek fizessenek magasabb bért. Ez a megközelítés (mely Michael Spence [1973] révén került a közgazdaságtudomány érdeklődési körébe) gyökeres ellentéte az emberi tőke elmélet hagyományos és maig uralkodó felfogásának, mely szerint a munkavállaló emberi tőkéjének (termelékenységének) növekedését honorálják magasabb bérrel a magasabb végzettségű alkalmazottat foglalkoztatók (lásd Theodore W. Schultz [1960, 1961], Gary S. Becker [1975]).

A két elmélet közti döntést számos empirikus vizsgálat próbálta már megkönnyíteni, azonban maig nem sikerült elfogadható eredményre jutni. A kutatás-sorozat, amely rész-eredményeinek egy kis részét mutatja be az absztrakthoz kapcsolódó előadás egy holland kísérlet (Albrecht - Van Ours [2001]) alapötletét szándékozott átvenni, és itthoni mintán egy hasonló tesztet elvégezni.

Az első felmérés eredményei nem várt akadályokra hívták fel a figyelmet, és a teszt jóval nagyobb átdolgozást tehetik szükségessé, mint az előre látható volt. A kérdéses módszer alap gondolata ugyanis az, hogy amennyiben az oktatás nem növeli a termelékenységet, tehát szerepe tisztán információs, úgy a vállalatok toborzási és kiválasztási folyamatában az oktatási jelzés szerepe csökken más, szintén a termelékenységhez kapcsolódó jelzések jelenlétében. A teszt a felvételi eljárások vizsgálata abból a szempontból, hogy milyen jelzésekre támaszkodnak, majd annak ellenőrzése, hogy az oktatás mellett több jelzést is használó kiválasztási folyamatokban hajlamosabbak-e a vállalatok csökkenteni a végzettséggel szembeni követelményeiket, mint mikor nem támaszkodhatnak más szignálokra.

Sajnos a holland vizsgálattal ellentétben az itthon felvett mintában olyan kevés esetben csökkentették a vállalatok a végzettségi követelményeket (a 206 elemű mintából mindössze 8 esetben, mely ráadásul 2:6 arányban a kevésbé informatív csatornák esetén jelzett követelménycsökkentést), hogy az eredmény értékelhetetlen lett, legalábbis ami ezt a konkrét hipotézist illeti. A jelen előadás alapját képező újabb kérdőívzés célja annak felmérése volt, mi jellemzi általában a magyar vállalatok felvételi eljárását az oktatási és az alternatív jelzésekhez való viszonyuk szempontjából. Nem akar tehát az emberi tőke versus szűrés vitához közvetlen módon bármit is hozzátenni, hanem megalapozni a korábbi tesztelés folytatását.

Rá kíván a bemutatandó vizsgálat mutatni a hazai vállalatok munkaerő-felvételi eljárásainak azon sajátosságaira, melyek figyelembevétele nélkül a szűrés hipotézis tesztelése a vállalati emberi erőforrás menedzsment vizsgálatán keresztül nem valósítható meg sikeresen, és javaslatot kíván tenni a jövőbeli hasonló vizsgálatok elveire és módszereire.

Kulcsszavak: oktatási jelzés, emberi erőforrás menedzsment

JEL-kód: I21, M12

### **Siklós Balázs: A munkáltatói oldal igényeit is figyelembe vevő minőségbiztosítási rendszerek**

Az 1980-as évektől kezdve a felsőoktatás egyre több területen kerül kapcsolatba a társadalom egészével. Az egyre dinamikusabb munkapiac elvárásai csak egy része azoknak az elvárásoknak, amelyeknek a rendszer meg kell hogy feleljen. Mindazonáltal az az igény, hogy a felsőoktatási rendszer képes legyen a gazdaságban bekövetkezett változásokra választ adni, egyre több európai országban megjelent, és egyre több kormány tette programjának részévé az ezt célzó intézkedéseket. Az EU is elkötelezte magát a tudás-alapú gazdaságon alapuló növekedés megvalósítása mellett, és célul tűzte ki, hogy 2010-re, mint tudás-alapú társadalom, a világ legversenyképesebb régiója lesz – ezek voltak a lisszaboni célok. E stratégia részeként később megjelent a kutatási tevékenység is.

A lisszaboni stratégiával párhuzamosan a bolognai folyamat is célul tűzte ki az európai felsőoktatási tér vonzerejének növelését, és ezáltal az európai gazdaság versenyképességének javítását, alapozva az itt felhalmozott tudásra. E cél elérésének érdekében szükségesnek látták, hogy a felsőoktatási intézmények által adott oklevelek összehasonlíthatóak és egymásnak megfeleltethetőek legyenek, illetve hogy az eddiginél szorosabb együttműködés jöjjön létre a nemzeti felsőoktatási rendszerek között, valamint a nemzeti felsőoktatási rendszerek és az európai felsőoktatási intézmények között.

Európában tehát – és Európán túl is – megfigyelhető, hogy nő a nyomás a felsőoktatási rendszeren, hogy fejlessze a kapcsolatokat az akadémiai szektor és a munkáltatók között. A fent említett okokból kifolyólag a felsőoktatási rendszert egyre inkább a gazdaság szerves részének, a legységének tekintik, ezért annak szerves betagozódása elengedhetetlen.

A tudás alapú gazdaság megteremtésében a felsőoktatásnak meghatározó szerepe van. A felsőoktatási intézmények azonban a kormányzati oktatáspolitikai megvalósítói. A kormányzati oktatáspolitikát – és ezen keresztül a felsőoktatás tevékenységét – nagymértékben befolyásolja az az elvárás, amelyet a munkaadói oldal támaszt a munkavállalók irányába.

Mindemellett az akadémiai szférának be kell látnia, hogy a felsőoktatás egyre inkább szolgáltatássá válik, ahol az egyetem van az eladó szerepében, míg a közvetlen vevőként maga a hallgató jelenik meg. A neki nyújtott szolgáltatásért – direkt vagy indirekt módon

– fizet, és azt a szolgáltatást fogja választani, amelyről a választás pillanatában azt gondolja, hogy jövőbeni kumulált jövedelmét maximalizálja. Ez azonban nagymértékben függ attól a szereplőtől, aki a felsőoktatás által kínált szolgáltatásból közvetett módon szintén részesül: a munkaadó. Amennyiben a munkaadók olyan végzettséggel, képességekkel, kompetenciákkal rendelkező munkavállalókat keresnek, amelyeket az adott felsőoktatási rendszer (vagy intézmény) képezni tud, akkor az a rendszer (vagy intézmény) előnyösebb helyzetbe kerül, hiszen relatíve többen választják, s ez több tandíjat, magasabb elismertséget, stb. jelent.

E tanulmány célja, hogy nemzetközi példák segítségével bemutassa a felsőoktatási intézmények különböző minőségbiztosítási rendszereit, azok jellegzetességeit, alkalmazásuk előnyeit illetve nehézségeit.

## „Az elektronikus gazdaság fejlődése, mint versenyképességi tényező hazánkban és a nagyvilágban” szekció

### Kiss Anita: Immateriális javak a mérlegen kívül

A tudás az egyik legfőbb vagyon, amelyre az egyes cégek hatalmas összegeket költenek, de ezzel együtt, mivel a nem kézzelfogható vagyon nagy része nem kerül be a mérlegbe, ezért nem veszik figyelembe a tőkeemelés számításakor sem. Mégis felmerül a kérdés, hogyan tudnánk a vállalat tudását értékelni, mérni.

Előadásom célja ennek a kérdésnek a megválaszolása, hogyan értékeljük, milyen mutatókkal mérjük a vállalatok értékkeremtését?

A kutatásom további kérdése az, hogyan lehetne számszerűsíteni az immateriális javak nagyságát, ehhez olyan modellt, mérési eszközt találni, amely megfelelően tükrözi a vállalati tőkeszerkezetet.

A szellemi tőke azonosítására sokféle modell született. Az általánosan elfogadott rendszerben szervezeti rendszerhez kötődő és emberi erőforráshoz kötődő elemekről beszélhetünk. Miközben ezek a tényezők komoly jelentőséggel bírnak a befektetési döntések meghozatalában, mérésükre nincsen egységes keret. Az egyes szakterületek (pénzügyi, szervezet-irányítás, marketing, stratégia) önálló modellekkel dolgoznak, a számukra fontos elemeket kiemelve a rendszerből.

JEL kód: D83, M41

### Kovács István: A hálózatos iparágak az IT szektorban – egy tévhit babérjain 'Google'-va

Manapság a legkülönfélébb iparágakra is 'ráhúzzák' a hálózatos iparág (*network industry*) jelenségét, holott nem minden iparágra lehetne. Gyakran hallani a hétköznapok során – de még az elméleti szakember szájából/tollából is – az internet világából hozott példákkal érvelő gondolatmeneteket, már-már közhelyszerűen elfogadva, hogy ezek majdnem mindegyike egy hálózatos iparág. Valamennyire érthető a dolog, hiszen a világháló – adja magát az elnevezés – valóban vonz, hogy innen hozunk példát a hálózatos iparágra, de olykor pont nem az az arany, amelyik a legjobban fénylik.

Talán ez az oka, hogy az ezredfordulós IT lufi kipukkadása óta az egyik – ha nem a – legfényesebb történet, a Google sikertörténete az egyik gyakori példája a témabeli eszmefuttatásoknak, holott a hálózatos iparág széleskörűen elfogadott jelentésének nem felel meg az említett kereső-szolgáltatás.

Az előadás célja tisztázni azokat a tényezőket, amelyek a hálózatos iparágakat azonosítják, és megvizsgálni, hogy az e-témában az egyik legtöbbet hivatkozott szolgáltatás mennyire felel meg ezeknek a kritériumoknak. Az informatikai vállalkozások történetét övező már-már mesébe illő, 'garázsból indult világcég' mítosz rányomja bélyegét a külföldi, de akár a hazai IT cégekkel szembeni várakozásokra, miszerint: ahogy egyre több fogyasztó

tónk lesz, úgy leszünk egyre vonzóbbak a többi számára is. Hogy ez mennyire gyakori, csak sejteni lehet, de hogy az egyik legismertebb IT cégre mennyire igaz, azt meg is lehet vizsgálni.

A hálózatos iparágakra az jellemző, hogy minél többen használják az adott terméket, vagy szolgáltatást, annál értékesebb a hálózat maga a felhasználó számára. Kétféle hatás jelenik meg az iparággal kapcsolatban: a közvetlen hálózati hatás (miszerint a felhasználók számának növekedése közvetlenül megnöveli a felhasználó hasznát, vagy csökkenti a használat költségeit), illetve a közvetett hálózati hatás (a felhasználók számának növekedése vonzóbbá teszi a kiegészítő termékek és szolgáltatások előállítását, így téve vonzóvá a hálózatot).

Ismerve ezeket a fogalmakat érthető, hogy miért is nem tekinthető a Google a jelenség legmegfelelőbb példájának. Ez ugyanis egy kitűnő keresőprogram, melynek titka a keresési módszerében van. Egy úgynevezett PageRank<sup>TM</sup> rendszert használ, mely nem a keresendő kifejezés honlapon történő előfordulásainak száma szerint rendezi sorrendbe a honlapokat, hanem az egyes honlapok linkjeinek a számát veszi alapul. Mivel a többet linkelt oldal nagyobb valószínűséggel megbízható és releváns, ezért a Google keresési eredményei jobban illeszkednek a felhasználók elvárásaihoz (ráadásul a módszer nagyon gyors).

Látható, hogy a Google esetén nem jelentkeznek a korábban leírt hatások: egy felhasználó nem azért használja a Google-t a kereséshez, mert a többiek is ezt használják (vagy, mert olyan sokan használják) és így olcsóbb, vagy gyorsabb, stb. lenne a keresés, hanem mert egész egyszerűen megbízható az eredménylista. Ha tudnának alkotni egy ennél hatékonyabb keresőprogramot, amelyik még inkább megbízhatóbb és könnyebben használhatóbb, stb., akkor minden bizonnyal azt használná mindenki.

Kulcsszavak: hálózatos iparágak, Google

JEL kód: L14, L86

### Szász Erzsébet: Értékkeremtő avagy értékromboló számviteli megoldások

Az ezredfordulón, elsősorban az Egyesült Államok tőkepiacán végbement események, méretében és intenzitásában eddig nem ismert botrányok, mint az Enron, WorldCom, az Arthur Anderson megsemmisítésével együtt, felvetették azt a kérdést, hogy vajon válságba került-e a vállalati pénzügyi-számviteli elszámolás hagyományos rendje, vagy csak múló rendellenességek történtek. Az igazság az, hogy a piac csak akkor működik, ha az információk hitelesek, a játékszabályok tiszták és a szereplők be is tartják ezeket.

Bár a botrányokat követő közvetlen periódusban joggal vádolták az auditorokat, mellyel egyidejűleg igencsak megingott a számviteli szakmába vetett bizalom, elképzelhetetlen, hogy egy Enronhoz hasonló méretű botrány csupán a könyvvizsgálók, számviteli szakemberek etikai hiányosságának tudható be. Menedzserek, auditorok, értékpapír elemzők, tanácsadók, befektetési és kereskedelmi bankok, jogászok mind hozzájárultak a hamis informáláshoz és manipuláláshoz.

Ha a vállalat nem képes teljesíteni az elvárt növekedést, nyomás alá kerül, melynek következtében olyan megoldásokra kényszerül, melyek minden szempontból megkérdőjelezhetők. Ezeknek megalapozott nyújthatnak a dereguláció, a tőkepiaci működés rendszerhibái, figyelmen kívül hagyott érdekkonfliktusok, a vállalati környezet/kultúra, nem megfelelően kialakított/működtetett corporate governance rendszer, stb.



Ebben a kialakult helyzetben, a számvitel, eredeti rendeltetésével ellentétben – vagyis hiteles információ nyújtása a pénzügyi beszámolókon keresztül a vállalat pénzügyi pozíciójáról, vagyoni helyzetéről, profittermelő képességéről, nyilvánosságra hozva minden olyan adatot mely befolyásolná a befektetők döntéseit – eszközzé vált a menedzserek rövid távú céljainak elérésében, a befektetők félrevezetésében. A vállalatok számviteli megoldásokat kerestek melyekkel "értéket generáltak" (nem létező bevételek, leírt költségek, elrejtett adósságok, hamis megtérülési ráták) a piaci várakozásoknak megfelelően, így ideig-óráig megőrizve a növekedés illúzióját. Ha viszont a piac rájön, hogy a növekedés csupán illúzió volt, a vállalat értéke rohamosan esni kezd és az eredeti valós érték felmorzsolódik.

Attól eltekintve, hogy ezek a számviteli megoldások (trükkök) a szabályok betartásával vagy áthágásával, a határokon belül vagy kívül történtek, mindezekben az erkölcsi hiba egyértelmű: menedzserek, pénzügyi-számviteli vezetők, könyvvizsgálók, jogászok nem tettek eleget fiduciáris kötelességüknek, mely a részvényesek és a köz szolgálata.

Kulcsfogalmak: üzleti etika, számviteli csalások, érdekkonfliktusok, fiduciáris kötelesség.  
JEL kód: M41, M42, K42

## Poszterszekció

### Cadar Bernadett, Gábor Enikő: USA - EU ... egyedül nem megy?!

Napjaink közkedvelt témája az Amerika Egyesült Államok és Európa egyre szorosabbá váló együttműködése. Ennek a kapcsolatnak számos ellenzője és támogatója is akad. Jelen tanulmányunkban az utóbbiak tábort szeretnénk növelni, rávilágítva a fent említett országok szerepvállalásának jelentőségére.

Az USA diplomáciai kapcsolata az EU-val, illetve elődjeivel már 1853 óta fennáll. Ez a kapcsolat tovább mélyül azáltal, hogy az USA a második világháború után lelkes támogatójává válik az európai nemzetek integrációjának. Az egységes Európát kezdetben az Amerikai Egyesült Államok modelljéhez hasonlóan képelték el. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint Winston Churchill 1947-es zürichi beszéde, amelyben felvetette az Európai Egyesült Államok gondolatát, hangsúlyozva a nyugat-európai egységpolitika szükségességét<sup>4</sup>.

A két nagyhatalom közötti bilaterális kapcsolatrendszer XX. századi jellegzetességeit vizsgálva, olyan kölcsönös függőséget figyelhetünk meg, amely igen szorosra fűzi viszonyukat politikai és gazdasági téren<sup>5</sup>.

Az országok közötti multilaterális kapcsolatrendszerben elfoglalt domináns pozíció szemléletes példája, hogy az egymással lebonyolított kereskedelem a világkereskedelem 40%-át teszi ki<sup>6</sup>, (1,7 billió euró/nap)<sup>7</sup>, a világ GDP-jének 60%-át állítják elő, miközben e két ország lakossága csupán a Föld lakosságának 10%-át képezi. Éppen ezért ha bármilyen vita a fent említett felek közt továbbgyűrűzik, az jelentős következményekkel járhat a világ egészére nézve mind politikailag, mind gazdaságilag.

Bár az évek során létrejött egyezmények és megállapodások számos területen szabályozzák az együttműködést<sup>8</sup>, mégsem nyújtanak kellő biztonságot valamennyi rendezésére. Egyéb nemzetközi szervezetek mellett a WTO (World Trade Organisation) is nagy szerepet játszik a felmerülő konfliktusok enyhítésében.

Ezen nézeteltérések közül az utóbbi években a szakmai sajtót leginkább a banán-ügy, a génmanipulált hús<sup>9</sup> és az USA által feltűnően támogatott Boeing légitársaság ügye<sup>10</sup> bolygatta fel. E viták közül nagyon sok annak tulajdonítható, hogy az EU és az USA nem csupán partnerek, hanem versenytársak, riválisok is egyben a nemzetközi piacokon.

A konfliktusok megoldása jelentős fontossággal bír, hiszen a globális veszélyek és kihívások, valamint világpiac világában a biztonság és a prosperitás egyre nagyobb mértékben függ a hatékonyan kialakított együttműködési rendszertől. A szoros bilaterális kapcsolat előnyei messze túlnyúlnak az EU és USA határain; mint világhatalmak, az a felelősség hárul rájuk, hogy együttműködjenek a világ irányításában (globális felelősségvállalás).

<sup>4</sup> Andor László: Anglia és az euró, Európai tükrök, VIII. Évfolyam, 1. szám, 2003, 100-118.

<sup>5</sup> [http://ec.europa.eu/trade/issues/bilateral/countries/usa/index\\_en.htm](http://ec.europa.eu/trade/issues/bilateral/countries/usa/index_en.htm)

<sup>6</sup> <http://www.eurunion.org/partner/summit/Summit06212006/EUUSRelationsSummit2006.pdf>

<sup>7</sup> [http://ec.europa.eu/trade/issues/bilateral/countries/usa/index\\_en.htm](http://ec.europa.eu/trade/issues/bilateral/countries/usa/index_en.htm)

<sup>8</sup> szabályozott területek: tőkepiacok, innováció, kereskedelem és szállítás biztonsága, energiateljesítmény hatékonysága, szellemi tulajdonjog védelme, verseny, közbeszerzés, szolgáltatások

<sup>9</sup> bővebben: <http://www.europeananalysis.com/jea/JEA2-4.pdf>

<sup>10</sup> bővebben: [http://ec.europa.eu/trade/issues/respectrules/dispute/pr061004\\_hu.htm](http://ec.europa.eu/trade/issues/respectrules/dispute/pr061004_hu.htm)

### Kiss Marietta: A jóléti állam – Hogyan tovább?

A szakirodalomban újra és újra felmerülő téma a jóléti államok válsága, létjogosultságának megkérdőjelezése. Hogy ezt a következtetést, illetve a kihívásokkal szembeni eltérő reakciókat megértsük, először is pontosan meg kell határoznunk azt, hogy mit értünk a jóléti állam fogalma alatt, illetve milyen fajtáit különböztethetjük meg. Emellett a jelenlegi problémák megértéséhez elengedhetetlen a jóléti államok kialakulásának, fejlődésének rövid áttekintése is.

A jóléti államok mai helyzetét és jövőbeli fejlődését két jelenség befolyásolja: a globalizáció és a népesség előregedése. A globalizáció és a jóléti állam viszonyáról kialakult nézeteket alapvetően három irányzatba sorolhatjuk. Az első – amelyet gyakran globalista iskola névvel illetnek – azt tartja, hogy a gazdaság nemzetköziesedése a jóléti államot fenyegeti (Scholte 1997, Rodrik 1998, Scharpf 2000, Genschel 2004). Az előrevetített eredmény a jóléti állam visszaszorulása, valamint a minimalista „versenyállami” szerkezetek felé irányuló nemzetközi konvergencia lesz. A globalizáció kényszerként való felfogásával szemben kritikaként jelentkezett a második irányzat, amely a globalizációval szembeni szkeptikusokat foglalja magába (Garrett 1998, Swank 1998, Garrett 2001, Garrett–Mitchell 2001). Szerintük a nemzetközi gazdasági interdependencia növekedése nem korlátozza a nemzeti politika autonómiáját, hiszen a jóléti állam nem húzódott vissza méreteiben. A harmadik irányzat, a revizionista iskola azt állítja, hogy a jóléti állam bajait nagymértékben saját maga okozta (Ferrera–Rhodes 2000). Az elmúlt néhány évtizedben ugyanis a nagylelkű szociális programok elérték az érettség szakaszát: magas helyettesítési rátával működnek és a népesség túlnyomó részét átfogják. Így állandó nyomást gyakorolnak a költségvetésre. A globalizáció pedig nemhogy a problémák előidézője, hanem következményeinek egyike, és fontos szerepe van azok megoldásában. A nemzetközi piacok fegyelmező ereje ugyanis segíti a kormányokat abban, hogy a jóléti politika hibás dinamikáit ellenőrizzék, és így hozzájárul ahhoz, hogy a jóléti államot megvédje saját magától. A konkrét példák leginkább a globalista nézeteket támasztják alá.

A jóléti állam kríziséhez mindkét említett tényező hozzájárul. Hatásukra a jóléti állam kettős szorításba kerül: egyik oldalon bevételi forrásaik csökkennek (ehhez számos tényező hozzájárul, úgymint a kereskedelmi liberalizáció hatására bekövetkező vámcsökkentés, a szabad tőkeáramlás következtében kialakuló adóverseny és adókerülés, a pénzügyi liberalizációval megszűnő alkalmi bevételek és a seignorage-jövedelem csökkenése, illetve az előregedés hatására a kevesebb adófizető, végül a jóléti állam ellenősztonzó hatása miatt csökkenő bevételek), másrészt viszont jelentősen megnő a kiadások iránti igény (amelynek kiváltó oka többek között a kereskedelmi liberalizáció nyomán megjelenő új protekcionizmus, a tőke szabad áramlása következtében fellépő kilépési opció ellensúlyozására bevetett beruházásösztönzők, a globalizáció negatív következményei ellen alkalmazott munkaerőpiaci programok, valamint az előregedés és a jóléti állam ellenősztonzó hatása miatt az eltartottak magasabb aránya).

A két oldalról érkező nyomás előrevetíti az elkerülhetetlen reformokat, amelyek megvalósítását az állampolgárok jóléti juttatásokhoz való ragaszkodása politikailag ugyan problémássá teszi, de végső soron elkerülhetetlenek, ami által az egyes típusok közeledni fognak egymáshoz, s a hagyományos értelemben vett „jóléti állam” megszűnik létezni.

Kulcsszavak: globalizáció, jóléti állam, makroökonómiai politika, adózás, munkanélküliség. Journal of Economic Literature (JEL) kódok: E62, H50, H60, I38, P52

### Hivatkozások

- Genschel, P. (2004): *Globalization and the Welfare State: A Retrospective*. Journal of European Public Policy, 11. évf., 4. sz. augusztus, 613-636. o.
- Scharpf, F. W. (2000): *The Viability of Advanced Welfare States in the International Economy, Vulnerabilities and Options*. Journal of European Public Policy, 7. sz., 190-228. o.
- Garrett, G. (1998): *Global Markets and National Politics: Collision Course or Virtuous Circle?* International Organization, 52. évf., 4. sz. ősz, 787-824. o.
- Rhodes, M. (2000): *Globalization, Welfare States and Employment: Is There a European „Third Way”?* In: Bormeo, N. (ed.): *Unemployment in the New Europe*. Cambridge University Press, Cambridge
- Swank, D. (1998): *Global Capital, Democracy and the Welfare State*. Political Economy of European Integration Working Paper 1.66.
- Scholte, J. A. (1997): *Global Capitalism and the State*. International Affairs, 73. évf., 3. sz. július, 427-452. o.
- Rodrik, D. (1998): *Why Do More Open Economies Have Bigger Government?* Journal of Political Economy, 106. évf., 5. sz., 997-1032. o.
- Garrett, G. (2001): *Globalization and Government Spending around the World*. Studies in Comparative International Development, 35. évf., 4. sz., 3-29. o.
- Garrett, G. – Mitchell, D. (2001): *Globalization and the Welfare State*. European Journal of Political Research, 39. évf., 2. sz., 145-177. o.

### Százaz Emese : A természetes monopóliumok szabályozási problémája

A poszter a természetes monopóliumok szabályozási problémáját, valamint a lehetséges megoldási módszereket mutatja be. A természetes monopóliumok (mint a posta, vagy a vasúttrendszer) állami szabályozásának kérdéskörében ma sincs egyöntetű álláspont a közgazdaságtudományon belül, sőt, maga a szabályozás szükségessége is kérdésessé vált, ezért érdemes több nézőpontból is megvizsgálni a problémát.

Egy iparágat vagy vállalatot természetes monopóliumnak nevezünk, ha költségfüggvényére jellemző a szubadditivitás, ami azt jelenti, hogy a kereslet kielégítéséhez szükséges outputmennyiséget egyetlen vállalat olcsóbban tudja előállítani, mintha azt két vagy több vállalt bármely kombinációja gyártaná (Sharkey, [1982], Baumol [1977]). Vagyis a természetes monopólium a monopóliumok speciális fajtája, amely rendelkezik a szubadditivitás tulajdonságával, mely lehetővé teszi számára, hogy a tökéletes versenyzői piacon természetes módon kialakulhat.

A természetes monopóliumok állami szabályozás nélkül ugyanúgy viselkednek ár-meghatározás tekintetében mint az átlagos monopóliumok, azaz olyan árat határoznak meg, amelynél a határkölttség egyenlő a határbevétellel (MC=MR). Ilyen árképzés mellett a természetes monopólium kevesebb jószágot állít elő és azt magasabb áron kínálja a Pareto optimumhoz képest, ezáltal nemcsak a fogyasztói többlet egy részét szerzi meg, de jelentős holtteher-vesztés is okoz. Az állami szabályozás célja, olyan ösztönző rendszer kidolgozása, amellyel kiküszöbölhető ez a holtteher-vesztés, vagyis növelhető a társadalmi jólét (Schmalensee, [1989]).

Többféle elméleti megoldás is született már a szabályozási problémára (Viscusi–Vernon–Harrington, [2005]), melyek elsősorban abban különböznek egymástól, hogy mennyire veszik figyelembe a természetes monopólium és a szabályzó szerv közötti aszimmetrikus informáltságot. Minél inkább figyelembe veszi az aszimmetriát, annál inkább va-

lóságú a modell. A szabályozásnak alapvetően két nagy csoportja van: direkt és indirekt szabályozás.

A direkt szabályozás legismertebb modelljei Harold Hotelling (Silberberg, [1980]), valamint Frank Ramsey (Ramsey, [1927]) nevéhez köthetők. Hotelling szerint a szabályozónak a határköltséggel ( $P=MC$ ) megegyező árat kell megállapítania, és kompenzálnia kell a monopólium veszteségét. Más modellek szerint a határköltség helyett átlagköltséget kellene alkalmazni, mellyel kiküszöbölhető a hiány. Ramsey a termékek iránti kereslet rugalmasságától tette függővé az árszabályozást, ezzel minimalizálta a holtteher-veszteséget. Szerinte azoknál a termékeknél lehet magasabb árat meghatározni, amelyek iránt a kereslet kevésbé rugalmas.

Az indirekt szabályozásokhoz soroljuk a megtérülési ráta szabályozását (rate of return regulation), a mark-up szabályozást (Braeutigam – Panzar, [1993]), az ársapka szabályozást (price-cap regulation) (Sappington – Tracy, [1989]), Martin Loeb és Wesley Magat (Loeb – Magat, [1969]) modelljét, valamint Harold Demsetz franchise kiszervezési módszerét (Demsetz, [1968]). Az indirekt szabályozási módszerek megpróbálnak olyan eljárásokat kidolgozni, melyek nem igényelnek információt a keresletről és a vállalati költségekről.

A fent röviden ismertetett modellek elméletileg jó megoldásokat nyújtanak a szabályozási problémára, de gyakorlatban nem, vagy csak részben alkalmazhatók. Jelen íráshoz kapcsolódó poszter célja, hogy felhívja a figyelmet a szakirodalom ezen hiányosságaira, melyek pótlása nélkül nem lehet közgazdaságilag megalapozott állami szabályozást megvalósítani a természetes monopóliumok esetén.

### Szilágyi Enikő: E-közigazgatás. A köztisztviselői életpálya vége?

Az Európai Unió tagállamaiban - köztük Magyarországon is - előszeretettel beszélnek az elektronikus közigazgatás, illetve kormányzat (*e-governance*) növekvő szerepéről; miközben a kérdéskört illetően mind a gyakorlati szakemberek, mind a kutatók számára egyre több a megválaszolatlan probléma. 2005 novembere – az új közigazgatási eljárási törvény hatályba lépése – óta, az elektronikus szolgáltatás-nyújtás törvényi bevezetésével tulajdonképpen operatív kérdéssé vált az e-közigazgatás.

Ez a kérdés azonban már a számos - jogi, biztonsági, informatikai, közigazgatási - aspektus miatt sem tartozik a könnyen feldolgozható kutatási témák közé, így szükségszerű jelen poszter megállapításainak szűk körűsége.

Tekintve, hogy mind a hagyományos értelemben vett közigazgatás, mind az elektronikus közigazgatás megfelelő működtetésében kulcsfontosságú szerepet tölt be a humán erőforrás, jelen poszter csupán egyetlen kérdés felvetésével, és az arra adható lehetséges válaszokkal foglalkozik, nevezetesen: azt próbáltatja érzékeltetni, hogy miként alakít(hat)ja át a köztisztviselői életpályát az e-közigazgatás előtérbe kerülése.

Anélkül, hogy elemezni kívánná az e-kormányzat alapfogalmait vagy jellemzőit, arra tesz ezen poszter kísérletet, hogy felvázolja, a hagyományos köztisztviselői kompetenciák mellett milyen egyéb kompetenciák megléte lesz szükséges az e-közigazgatás egészséges működéséhez.

Nyilvánvaló, hogy a lezajlott és várható változások nem csupán a köztisztviselői kar létszámát érintik, hanem minőségi jellemzőkben is jelentkeznek. Ezen poszter a minőségi jellemzőkre fókuszál, és egy áttekinthető keretben próbálja azokat bemutatni.

Kulcsszavak: e-közigazgatás, köztisztviselői életpálya, köztisztviselői kompetenciák  
JEL-kód: D73, H70, J45